

Anketa Sodobnosti: S(m)o pisatelji še potrebni slovenstvu?

V novi seriji sicer tradicionalnih anket Sodobnosti skušamo s pomočjo svojih sodelavcev »izmeriti« utrip današnjega slovenstva, zaznati njegovo stisko in razmišljati o poteh prihodnosti. Najprej smo se obrnili na ekonomiste, v prejšnji številki na zgodovinarje, tokrat vabimo k sodelovanju pisatelje in pesnike, bolj ali manj stalne sodelavce naše revije. Teze, ki jih prilagamo, je mogoče razumeti kot vprašanja, ki omogočajo prav toliko odgovorov, ali kot spodbudo za zaokroženo razmišljanje o sedanjem stanju in položaju slovenstva in Slovenije in v tem kontekstu še posebej o podedovani ali ponovni zavezanosti slovenskega pisatelja narodu in družbi, v kateri to občestvo živi. Vsak udeleženec v Anketi lahko seveda odgovori tudi samo na tista vprašanja, ki ga intimneje navajajo k razmišljanju. Celotna Anketa, o tem smo prepričani, bo, če nič drugega, spodbudila k razmišljanju tudi druge, tega ali onega, »politično odgovornega«, morda tudi k dejanjem. Vsekakor pa bo beseda pisateljev, napisana ob taki spodbudi, pomembno pričevanje našega časa.

1. *Biti Slovenec je (ali naj bi bilo?) samo po sebi umevno; biti pisatelj – prav tako. Ali se stvar kaj zaplete, če je prvo in drugo združeno: slovenski pisatelj? Vse generacije doslej so s težavo lovile ravnotežje med pisateljstvom in slovenstvom. Tudi največja imena, Prešeren, Cankar in mnogi drugi. Imate občutek, da ta človeška in ustvarjalna stiska še zmerom obstaja, tudi ta trenutek?*

2. *Že konec petdesetih, vsekakor pa v zgodnjih šestdesetih letih se je zdelo, da se slovenska literatura otrasa slovenstva kot sicer nedoločljive, pa vendar že po tradiciji zavezujoče zavesti, govor je bil o nekakšni planetarni zavesti, ki da prihaja tudi med nas, v našo literaturo. Kritika je tako usmeritev leposlovja podpirala, jo spodbujala, teoretično utemeljevala, bralstvo pa ji je vse bolj obračalo hrbet. Prišlo je spet do spoštovanja vsebin, izpovedi, sporočila, etosa. Morda manj neposredno kot nekoč, pa vendar... Je slovenski pisatelj danes po vsem, kar se je zgodilo in se še dogaja, še ali spet zavezan občutku ali zavesti, da je njegovo pisanje, ko postane javno dejanje, vsaj v določenem smislu tudi dolžnost, povezana s pripadnostjo narodu? Da s svojim pisanjem, kot večina njegovih predhodnikov, sooblikuje duha naroda in njegovo usodo?*

3. *Razširjeno je mnenje, da s(m)o slovenski pisatelji bolj sprotno in zanesljivo oblikovali včasih dokaj motni povojni čas kot pa na primer zgodovinarji. Nekateri zgodovinarji menijo drugače, češ da je podoba, ki jo je slovenska povojna literatura ustvarila o našem času in narodu, vendarle dokaj splošna ali pa da so posamezne človeške usode – za zunajliterarno rabo – individualno premalo utemeljene s širšim razumevanjem časa in prostora. Torej provokativno vprašanje z drugega konca te možne soodvisnosti: so vam (dostopna) spoznanja slovenskega zgodovinopisja vsaj kdaj v pomoč ali pa zamujajo glede na vaš umetniško raziskovalni interes?*

4. *Sodeč po razpoložljivi bibliografiji, je slovenska povojna literatura, ob njej pa tudi nekatera imena prejšnjih obdobj, še kar navzoča »v svetu«,*

vendar pa ne tudi v zavesti neslovenskega bralca. Imate občutek zadostnosti, če ste odzivni v slovenskem prostoru ali pa vas ujetost v nacionalni prostor obremenjuje z občutkom strahu ali vsaj zaskrbljenosti, da s čim ne zgubite še tega skromnega občinstva, ki ga imate?

5. Pred kratkim je nekdo zapisal, da je konec z vlogo slovenske kulture pri oblikovanju in osmišljanju slovenske narodne zavesti, češ da je tudi za nas zdaj nastopil čas civilizacijskih kriterijev in vrednot, ki da so samo še nadnacionalni. V tem smislu je tudi skrb za slovenski jezik, ki da nima nikakršnih evropskih možnosti, neustrezna ali sedanjemu času neprimerna...

6. Še pred nekaj leti (pred Miloševičevo jogurtno revolucijo) je bil pretok med jugoslovanskimi literaturami še kar dober, ob njem tudi občutek slovenskega pisatelja, da je njegov bralski krog širši, knjižni trg zanesljivejši. Zdaj so te vezi potrgane. Ali ni to morda dokaz, kako zelo je literatura povezana s politiko? Lahko smo še bolj natančni: literatura ali tisti, ki jo pišejo?

7. Ves ta povojni čas, še zlasti pa zadnje desetletje, je kazalo, da sta Društvo slovenskih pisateljev in Slovenski center PEN veliko bolj enotna v zadevah politike kot v vprašanih literature. Z uveljavljanjem večstrankarstva že prihaja do razhajanj. Bosta lahko obe organizaciji tudi v prihodnje imeli tolikšno politično in nacionalno težo, kot sta jo imeli doslej? Ali z drugimi besedami: slovenski strankarski pluralizem krepi ali zmanjšuje vpliv in vlogo slovenskega pisatelja v družbi in narodu?

8. Slovenci smo, kot vsi majhni narodi, zelo nagnjeni k ideološkosti, strastno in pogosto že kar travmatično iščemo in hočemo vsak svoj prav, ki mu poskušamo dati, če premoremo količjak javne veljave, tudi kar največjo nacionalno težo. Zato smo največkrat najbolj narazen, ko si najbolj prizadevamo za skupno misel in voljo. Doživljamo zdaj takšen čas?

9. Še pred kratkim, ko smo imeli občutek, da je to v jugoslovanski stvarnosti pogumna drža, smo govorili o odcepitvi; zdaj, ko nas iz skupne države že skoraj podijo, ponujamo konfederalne odnose, zvezo držav, gospodarsko, monetarno ali še kakšno drugo unijo. To vse dokazuje, kako nelagodno se počutimo, kadar se znajdemo pred resnično odločitvijo: sami ali z drugimi, kako sami, kako in s kom drugim?

10. V teh »eksperimentalnih« sto (100) dneh (zdaj že nekaj več), ko iščemo novo podobo svojega naroda, pod novo oblastjo vse bolj spoznavamo, da ni dovolj hotenje, še manj nezadovoljstvo z obstoječim, pač pa postaja odločilen gospodarski položaj, ki nam bolj, kot smo doslej mislili, določa obseg in trdnost naše suverenosti, nacionalne in politične samostojnosti. Jugoslovanski trg se nam zapira ali odmira (v določenem smislu, če bi hoteli biti skladni sami s sabo, tudi ne bi smeli preveč računati nanj), na svetovnega se ni lahko prebiti, zvečine pa tudi še nismo usposobljeni zanj. Ali ni ob vsem tem utemeljena ocena, tudi tujih poznavalcev naših razmer, da mislimo še zmerom premalo gospodarsko in preveč politično, da smo večji mojstri v ustvarjanju problemov, ki se nam potem zazdijo usodni, kot pa v njihovem reševanju. Vprašanje krivde v vojnem in prvem povojnem času nas bolj vznemirja, že tudi nevarno deli, kot pa naši današnji gospodarski gordijski vozli, naša današnja in jutrišnja socialna varnost.

11. Ob skoraj popolni brezperspektivnosti življenja v Jugoslaviji in ob brezodmevnem ponujanju našega neposrednega »vstopa v Evropo«, me je presenetilo opozorilo reprezentativne skupine naše politične emigracije med njenim obiskom v Ljubljani, ki meni, da preveč naivno iščemo pomoč in

rešitev v slepem zavezništvu z najbližjimi sosedi (Italijo, Avstrijo, Nemčijo), ki nas utegnejo v naši ekonomski stiski preprosto pokupiti, češ da so bolj oddaljeni partnerji (Japonska, razvite azijske države, ZDA, Kanada itd.) mnogo bolj zanesljivi in v perspektivi politično nenevarni. To pa za naše mejaše ni mogoče reči brez določene skepse in previdnosti, kajti svet se morda le ni toliko spremenil, kot si včasih mislimo...

12. Čisto brez utopije ni lahko živeti, pa tudi priporočljivo ni, ne narodom ne posameznikom, pa vendar: ali gledamo dovolj trezno in vidimo dovolj jasno v svojo in svojega naroda prihodnost v preizkušnji, ki jo pravkar doživljamo?

13. Ali lahko slovenski pisatelj ta trenutek in v razmerah, v kakršnih živimo, kaj stori, da bi bila naša pot jasnejša? Pisatelj s svojim umetniškim delom in pisatelj kot občan, kot državljan Slovenije?

Glavni in odgovorni
urednik
Ciril Zlobec

Ljubljana, 21. 8. 1990

Anton
Ingolič

Stiska še obstaja

1. Človeška in ustvarjalna stiska slovenskega pisatelja med pisateljstvom in slovenstvom še obstaja. Ko si bo slovenski narod izbojeval popolno in vsestransko suverenost in bo postal eden aktivnih, znanih in priznanih narodov (s svojo državo) nove, združene Evrope, pa, upam, te stiske ne bo poznal, saj bo v prevodu vsako njegovo kvalitetno delo našlo ustrezno mesto v evropski literaturi; poleg

tega pa bo njegov jezik mnogo bolj znan, kakor je bil v preteklosti in kakor je, žal, še zmerom.

2. Menim, da je vnovično približevanje slovenskega pisatelja dejanskemu življenju in resničnim, bistvenim problemom slovenskega in obnem evropskega (sploh) človeka rešitev za slovenskega pisatelja. Ševeda pa ne mislim, da bi takšno pisanje, takšno povezanost s slovenstvom moral čutiti kot svojo dolžnost, morda celo kot žrtev, ne, ta zavest bi mu morala biti v krvi, z njo bi živel in ustvarjal, le tako bi s svojim pisanjem bogatil zakladnico duhovnih dobrin svojega naroda in tudi prispeval svoj delež k oblikovanju usode slovenstva.

3. Ne bi se mogel strinjati z ugotovitvijo nekaterih naših zgodovinarjev, da je slovenska povojna literatura preveč splošna, njene posamezne človeške usode pa premalo utemeljene v svojem času in prostoru. Prepričan sem, da najboljša slovenska literarna dela, tako dramska (posebno ta), prozna in pesniška, izražajo in umetniško močno prikazujejo ter izpovedujejo dogajanja v posameznih obdobjih povojnega časa, samo sprejemati jih je treba